

bilig

Yaz 2003 / Sayı: 26

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi
Journal of Social Sciences of the Turkish World
Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира

Prof. Dr. İsa ÖZKAN

XIX. ve XX. Yüzyıl Uygur Tarihleri ve Ahmet Yesevi'nin Doğum Yeri Meselesi

Doç. Dr. Esra ÇAYHAN

Avrupa Birliği'nin Orta Asya Stratejisi

Doç. Dr. Zakir AVŞAR

*Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri Arasında Pazarlama İletişimi Açısından Tüketicinin Korunması
Kalite ve Standardizasyonun Önemi*

Yard. Doç. Dr. Mehmet Bulut

1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'de Devletçiliğe Geçiş

Yard. Doç. Dr. Tarık ÖZCAN

Osmancık Romanının Arketipsel Sembolizm Bakımından Çözümlemesi

Yard. Doç. Dr. Necip Fazıl DURU

Şiraz'dan Hindistan'a Örfî'nin Sergüzeşti ve Klâsik Türk Şiirinde Örf-i Şirâzî

Doç. Dr. Ahmet KARTAL

Alî Şîr Nevâî'nin Farsça Şiirleri

Yayın Tanıtım

Doç. Dr. Nurettin DEMİR

Pax Ottomana. Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç, Haarlem - Ankara 2002.

Aydos ŞALBAYEV

Osman Karatay, İran ile Turan: Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu, Ankara 2003.

Arş. Gör. Cafer MUM

Evlîya Çelebi ve Seyahatnamesi, Gazîmağusa 2002.

© Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı
Ahmet Yesevi University Board of Trustees
Попечительский Совет Университета А. Яссави

XIX. ve XX. Yüzyıl Uygur Tarihleri ve Ahmet Yesevî'nin Doğum Yeri Meselesi

Prof. Dr. İsa ÖZKAN*

Özet: Hoca Ahmet Yesevî XII. yüz yılda yaşamış ünlü mutasavvıflardan biridir. Ahmet Yesevî'nin fikirleri yetiştirdiği binlerce muakibi tarafından şimdiye kadar yaş atılmıştır. Ahmet Yesevî'nin doğum yeri meselesiyle ilgili araştırmacılarca Türkiye'de ve Türkiye dışında pek çok çalışma yapılmıştır. Bu makalemizde özellikle Doğu Türkistan tarihlerinden yararlanarak onun doğum yeri hakkında bilgiler değerlendirilecek ve bu hususta şimdiye kadar kaynaklarda yaygın olarak geçen yanlışlıklar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Yesevî, Ahmet Yesevî'nin doğum yeri meselesi, Sayram kasabası, Doğu Türkistan, Batı Türkistan.

Ahmet Yesevî'nin doğum yeri olarak bazı kaynaklarda Yesi gösterilmişse de; tezkire, menakıb ve tasavvufa dair bir kısım eserlere dayanarak araştırmacılar onun Türkistan'ın Sayram şehrinde doğduğu konusunda ittifak etmektedirler (Köprülü 1976: 61-62; Eraslan, 1983:14). Bu şehir ünlü mutasavvıfın soy ağacı, doğum yeri ve çocukluğunun ilk dönemini geçirmesi bakımından önemlidir. Ancak şehir hakkındaki İslâmî dönem kaynaklarındaki bilgilerimiz son derece mahduttur. Arap coğrafyacıların dışında bu şehir hakkındaki ilk bilgiler Kâşgarlı Mahmud tarafından Divanü Lügati't Türk'te XI. yüzyılda tespit edilmiştir. Kâşgarlı Dîvanı'nda Türkistan'da yeri geldikçe zikrettiği şehirler arasında *İsfcab/Asfcab*"dan da söz etmiş ve "Sayram" كَسْرِمٌ maddesinde "İsbcab" اسبيجاب dahi denilen Beyza şehrinin adı. Bu şehre *Saryam* dahi denir", şeklinde bir kayıta bulunmuştur. Ayrıca, Divanda "Sayram suv; topuktan yukarı çıkmayan su, sığ su" anlamında bir deyim de bulunmaktadır (Kâşgarlı, 1941: 176).

* Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Öğr. Üyesi ve Tömer Başkanı - ANKARA
iozkan@gazi.edu.tr

Bilindiği üzere, Türkistan'da iki Sayram bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Batı Türkistan'da *Ç/Şimkent* yakınlarındaki *Sayram*; diğeri ise Doğu Türkistan Uygur sahasındaki Aksu şehrinin 176 km kuzey doğusunda yer alan ve aynı adla bilinen kasabadır. Köprülü'nün hazırladığı kıymetli bir eser olan *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar'da Cevahirü'l Ebrar min Emvaci'l-Bihar'a*. atfen Ahmet Yesevî'nin Doğu Türkistan'daki *Sayram* şehrinde doğduğu belirtilmektedir (Köprülü, 1976: 61). Bu bilgi Ahmet Yesevî hakkında Köprülü'nün çalışmasından sonra Türkiye ve Türkiye dışında yapılan pek çok araştırmada da yer almıştır.¹ Köprülü, Ahmet Yesevî'nin Doğu Türkistan'daki *Sayram'da doğduğuna dair görüşünü Tarih-i Emniyete* bu kasaba hakkında yer alan bilgilere dayandırmaktadır. Hakikaten ünlü Türk mutasavvıfı Ahmet Yesevî hangi *Sayram'da dünyaya gelmiştir? Batı Türkistan'daki bugün Kazakistan'ın hudutları içinde bulunan Sayram da mı, yoksa Doğu Türkistan'daki Sayram'da doğmuştur? Burada rivayetler ve tarihi kaynakların kesiştiği bir nokta bulunabilir mi?*

Türkistan sahası, Karahanlılar, Harezmi-Kıpçak, Çağatay ve Babür döneminin sanat ve edebiyattaki parlak devrini XVI. yüzyıldan sonra birkaç istisna dışında zirve isimlerle temsilde çok fazla başarılı olduğunu söylememiz mümkün değildir. Türkistan'ın tarihi hakkında yazılan dikkate değer önemli İslâmî kaynaklardan biri ne yazık ki Ahmet Yesevî'nin yaşadığı ve şöhrete ulaştığı devirden oldukça uzak bir zamanda 1551 yılında kaleme alınmıştır. Bu eser, Mirza Muhammet Haydar Duglatî'nin Farsça olarak kaydettiği ve bütün Türkistan hakkındaki genel vakalara ait bilgileri havî *Tarih-i Reşidî*'dir. Türkistan'da tarihî, sosyal ve siyasî değişmeye paralel olarak XIX. ve XX. yüz yılda yazılan her tür eserle, bu arada tarihçilik bakımından bir kıpırdanışın ortaya çıktığı kabul edilebilir. Bu yüzyıllarda Uygur sahasında yazılan tarihî, edebî ve anonim eserler arasında Arzu Muhammed'in "*İslâmnâme*" sini, Garip tarafından yazılan "*Emir Ali*" adlı eseri, Ümidî'nin "*Cennâme*"sini, Muhammed Elem tarafından yazılan "*Tarih-i Kaşgar*" ı, Kasım Beğ tarafından yazılan "*Gulca Vakaları Beyanı*"m, Muhammed Salih Yarkendî'nin "*Gazatü'l-Müslimin*"ini, Molla Bilâl Nazım'ın manzum tarihi "*Gazat-ı Der Mülk-i Çin*"i, Seyid Muhammed'in "*Şerhi-i Şikestenâme*"sini; Molla Şakir'in "*Zafername*"sini; Mahmut Şeyh Garibi'nin "*Tarihname-yi Yakub Han*"ı; Kurban Sufi

Seferbay'ın *'Tarih-i Bedevlet'ini* ve Molla Musa bin Molla İsa Sayramî'nin *"Tarih-i Emniye ile Tarih-i Hemidi"* adlı eserlerini sayabiliriz. Bu eserlere ilâve olarak Kabil'de tamamlanıp 1942 yılında Srinagar'da basılan Mehmed Emin Buğra'nın *Şarkî Türkistan Tarihi* ile Mehmet Aüf in hazırlayıp 1886'da İstanbul'da yayımlanan *Kaşgar Tarihi*'ni de zikredebiliriz. Burada bahsettiğimiz anonim edebî mahiyetteki eserler ile tarih kitapları içerisinde doğrudan mutasavvıflar ve şehirlerden bahseden kitaplar bulunmamaktadır. Ancak bazı eserlerde kısmen şehirlere ve meşayih'a ait bilgiler mevcuttur. Bilhassa 23 Ağustos 1836 tarihinde Sayram'ın *Anakız* köyünde doğan ve yine 1916 yılında aynı yerde vefat eden Molla Musa bin Molla İsa Sayramî'nin yazdığı 1905 tarihinde Kazan'da basılan *Tarih-i Emniye* ile 1911 yılında tamamlanan ancak 1986 yılında yazma nüshalar esas alınarak Ürümçi'de yayımlanabilen eserlerde Sayram hakkında Uygur sahasına ait diğer tarih kitaplarına nazaran kısmen ayrıntılı bilgilere rastlamaktayız.

Molla Musa Sayramî'ye göre Doğu Türkistan'daki Sayram kasabasının tarihi, eserini kaleme aldığı 1902 tarihinden iki yüz yıl evvel İli'de Hanlık kılan Coras (Cevaris?) neslinden *Moğol Kunteyci'nin* Taşkent yakınındaki Sayram kasabasını istilâsıyla başlar. Kunteyci, Sayram'ı alınca kendi neslinden bir Kalmuk'ı başa geçirip yeteri kadar kuvvet bıraktıktan sonra İli'ye doğru yola çıkar. Ancak, Sayram ahali bir süre sonra Kalmuklara isyan eder. Şehrin Kalmuk beyini ve askerlerin bir kısmını öldürürler. Kaçan Kalmuk askerleri Kunteyci'ye ulaşıp durumu haber verirler. Geriye dönen Kunteyci, Sayram'ı ele geçirip yakıp yıkar.

Bu vakalar Ahmet Zeki Vehdî Togan tarafından da teyid edilmekte ve "1681 yılında Kalmuk Batur Kuntayşı'nın İli Havzasını kendisine merkezî karargah ittihaz ederek Batı Türkistan'a yönelik büyük çaplı bir istilâya kalkıştığı; Kazak Hanı *Tevke* ile kardeşi *Eşim'in* Taşkent'i Karmıklardan kurtarınca bu defa Kuntayşı'nın bozkıra karşı bir siper gibi duran Sayram'a saldırıp (1683-1685) şehri tamamen tahrip ettiği" belirtilmektedir (Togan 1981: 167).

Molla Musa, katliamdan sonra Sayram'da bulunan *Hoca, Şah* ve *Emir Uruğu'nun* sağ kalanlarından ileri gelen yirmişer aileyi bütün çoluk çocuklarıyla birlikte Kunteyci'nin önce bugün Çin hudutları içinde kalan

İli'ye bir yıl sonra'da Turfan'a *Ak öylü* olarak zorla göç ettirdiğini ifade etmektedir. İki yıl sonra Kunteyci'nin vefat edip Çin ordusunun Altı şehir ve İli'yi zaptettiği haberi de yayılınca Sayramlı sözü geçen altmış aile yurduna dönmek üzere yola çıkar. Muz Davan'a gelince Çin ordusuyla karşılaşır. Çinlilerin soruları üzerine durumu anlatırlar. Çinli komutan onlara durumun çok karışık olduğunu belirtirken gitmelerine izin vermez ve çiftçilik yapmak üzere *Yakarık* denilen yeri yurt tutmalarını söyler. Bir müddet burada oturan Sayramlılar önce Bay tepesine daha sonra da "tagnin agzi ve kenri cay iken dep" bugünkü Sayram'a yerleşirler. Sayramî'nin ifadesine göre Doğu Türkistan'daki Sayram ahalisi Taşkent yakınında bulunan Sayram'dan gelmedir. Sayram'daki Emirler uruğundan olan yöneticinin; 'kendisine yetki verildiği takdirde halkının itaat ve hizmette kusur etmeyeceği'ne dair verdiği söz üzerine Çin mansıplarlarından Aksu ve Kuçar hâkimlerinin derece ve mertebesinde yetki elde ettiğini ve daha küçük olmasına rağmen Sayram'ın bundan çok yararlandığı kaydedilmektedir (Sayramî 1988: 590-594; 1989: 379-380).

Molla Musa, Sayram'da bulunan üç uruğun zamanla karışıp kaynaşmakla beraber herkesin neslinin nereden geldiğine dair bilgi sahibi olduğu belirtmektedir. Şah uruğunun "Kıyan" ve "Tacik" şahlarından, Emir uruğunun "vüzera ve ümera" neslinden; Molla Musa'nın da mensubu olduğu Hocalar uruğunun ise "Alevîler" yani Hazret-i Âli evlâdından olduğunu ifade etmektedir. Molla Musa ayrıca şeceresini H. 945 tarihinde (Milâdî 1538-39) tarihlerinde Ebu'l-gazi Ubeydullah Han taraf nidan verilen bir yarlıkla da teyid etmektedir. Buna göre onun soyu Aziz Han Hoca'dan başlayıp Kemaleddin Bab Şeyh'ten, Arslan Bab ve İmam Muhammed Hanefî'ye kadar uzanmaktadır. Şöyle ki, babası Molla İsa Hoca, Aziz Han Hoca, Niyaz Han Hoca, İmam (İşan) Sultan Hoca, İmam Padişah Hoca, İmam Sahi Cihan Hoca, İmam Garip Şah Hoca, İmam Said Celâleddin Bab, İmam Said Cemalleddin Bab, İmam Said Kemaleddin Bab, Said İbrahim Bab, Said Abdülcebbar Bab, Said Abdülkerim Bab, Said Abdülmecid Bab, Said Abdülvehhab Bab, Said Arslan Bab, Said Üyas Bab, Said Mahmud Bab, Said İftihar Bab, Osman Bab, Ömer Bab, İsmail Bab, İshak Bab, Abdülkerim Bab, Abdülcelil Bab, Abdülrahim Bab, Abdurrahman Bab, Abdülcebbar Bab, Abdülfettah Bab, İmam Muhammed Hanefî, Hz. Ali şeklindedir.

Batı ve Doğu Türkistan'da teşekkül eden veli ve veli makamları kültü yüz yıllar içerisinde sosyo-kültürel yapıda önemli görevler icra etmiştir. İslâm dininin yayılışı ve yaşanmasında bu kültürün olumlu etkileri siyâsî gelişme ve tercihlere rağmen günümüze kadar ulaşmıştır. Veli makamları ve bunlar etrafında ortaya çıkan menkabelere bütün Türkistan'da rastlamak mümkündür (Özkan 1995: 465-475). Hatta kabirleri başka memleketlerde olan bir kısmı din, mezhep ve tarikat büyüklerine ait hem Doğu Türkistan'da, hem de Batı Türkistan'da makamlar bulunmaktadır. Mesele *Tarih-i Emniye*'ye göre Doğu Türkistan 'in Kaş gar şehrindeki Hazret-i Af ak Hoca, Hidayetullah Hoca, Mehdum-Azam, Satuk Buğra Han Makamı'nın önemli ziyaret yerlerinden olduğu kaydedilmektedir. Yarkend şehrinin Doğu Türkistan'daki adı *Veliyyâne Yarkenf tir*. Burada, Nur Çakçakçı Hoca Muhammed-i Şerif Pir-i Büzrukvar, Yedi veli için "Yette Altun Mazar" ve Mahdum-ı Azam'ın mübarek çocukları burada yatmakta olduğu ifade edilmektedir. Hoten'de 765 yılında vefat eden *İmam Cafer-i Sadık'm* Makamı'nın yanı sıra *İmam Cafer-i Tayran*, *İmam Kasım*, *İmam Haşim* makamlarının mevcudiyetinden de söz edilmektedir. Cafer-i Sadık'ın büyük bir ordu ile Hoten'e geldiği ve askerlerinin hepsinin şehit olduğuna dair bir de rivayet anlatılmaktadır. Aksu'da *Mevlâna Calâleddin*, *İmam Battal Gazi* adlı tanınmış iki evliya makamından bahsedilmektedir. Molla Musa'ya göre, *Battal Gazi*, *Abdurrahman Alevî'nm* yani *Ali Kerremu'l-lahü veçhe'den* şeceresi yürüyen Muhammed Hanefî'nin torunlarından. Ayrıca Aksu'da *Sultan Gaznevî*, *Şeyh Cüneyd-i Bağdadî* ve *Serî Sakatî* adlı makamlar da vardır. Üç Turpan'da *İmam Muhammed Gazali* ile *Hazret-i Ali'nin* buraları ziyareti dolayısıyla ayak izi bulunmaktadır. Küçar'da, *Mevlâna Erş iddin Şeyh Nizameddin Dehlevî*, *İbrahim Edhem*, Hz. Ali'nin mirahûru *Baba Kamber*, *Belh Ata* ile *Köhne Turfan'd& Ashabül' Kehf* makamlarının varlığına inanılmakta ve bu yerler çeşitli vesilelerle ziyaret edilip dua ile etrafında bir kısmı pratiklerin icra edildiği kaydedilmektedir.

Din, mezhep ve tarikat uluları ile devlet büyüklerinin memleketlerinden olduğuna dair gözlem ve söylentileri dahi yazma konusunda fevkalâde inhisarcı ve titiz görünen Doğu Türkistanlı tarihçiler Ahmet Yesevi'nin kendi memleketlerinden yani Aksu'nun kuzey doğusunda bulunan Say-

ram'dan olduğu hususunda eserlerinde herhangi bir kayda yer vermemektedirler. Kuça'da *Mahmudun Hocam* ihtilâline katılıp *Yakup Beg Bedevlet* döneminde önemli vazifeler üstlenerek Yedi Şehir ve Tarım bölgesini dolaşan Molla Musa ile yine Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti'nin kuruluşunda görevler alan Mehmed Emin Buğra, *Şarkî Türkistan Tarihi'nde* Ahmet Yesevî'nin Uygur sahasında doğduğuna dair hiç bir bilgi vermez. Ayrıca Mehmet Atıf'ın 1886 yılında İstanbul'da yayımlanan *Kâşgar Tarihi*nde de (Atıf 1884) bu hususta hiç bir bilgiye rastlamamaktayız.

Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserinde *Pir-i Türkistan Ahmed-i Yesevî'nin*. Şarki Türkistan'daki Aksu'nun 176 km kuzey doğusunda doğduğuna dair verdiği bilgileri kendisinin faydalandığı Molla Musa'nın "bu kasabasının ahalisinin Taşkent yakınlarındaki Sayram'dan geldiği" hususundaki satırları atlaması, yahut çözememesi sebebiyle olmalıdır. Oysa *İsbicab/İsficab* adıyla bilinen ve İslâm coğrafyacılarının da çeşitli vesilerle zikrettiği bu şehir (Şeşen 1985:238) Batı Türkistan'ın Çimkent şehri yakınlarındadır. Seyhun ırmağının ve Taşkent'in kuzeyindeki bu şehir, 838 yılında Nuh b. Esed taraf nidan zaptedilmiş ve şehir halkı Müslümanlığı kabul etmiştir (Togan 1981:10). Divanü Lügati't Türk'ü yayıma hazırlayan Besim Atalay'm Sayram hakkında şimdiki Çimkent olduğu şeklinde bir kaydı bulunmaktadır ki, Hazret-i Pir'in doğum yeri de buradaki Sayram olması gerekmektedir. Kâşgarlı, bu bölgedeki *Sayram'a* yakın şehirler arasında Şaş (Taşkent), ve Taraz'ı zikretmektedir. Kâşgarlı'nın cihan haritasında da Sayram, *İsficab* adıyla yer almış ve Şaş(Taşkent)'in kuzeyinde kaydedilmiştir. Zeki Velidi'nin tespitlerine göre Ostroumov bu şehre ait rivayetleri neşrettirmiştir (Togan 1981: 502). Özkent (Fergana) ve Farab (Otrar) da bölgedeki diğer eski yerleşim merkezleridir. Sonuç olarak ünlü Türk mutasavvıfı Pir-i Türkistan Ahmed-i Yesevî'nin Doğu Türkistan'daki XVIII. yüzyılda kurulan *Sayram* ile *Köhne Sayram* (İsbicab)'dan göçüp giden hemşehrileri dışında bir münasebetinin bulunmadığı açıktır. Ahmed-i Yesevî'nin gerek türbesinin bulunduğu Türkistan şehri ile yakınlığı, gerekse halk arasındaki rivayete göre onun annesi *Kara Şaş Ana'ya* ait makamın da Çimkent civarında olması dolayısıyla Çimkent'in Aksu kasabası yakınlarındaki Sayram şehrinde doğduğu fikri kuvvet kazanmaktadır.

Açıklamalar

- 1 Kemal Eraslan, *Ahmed-i Yesevî, Dîvân-ı Hikmetten Seçmeler* adlı eserinin 1983 yılında Ankara'da Kültür Bakanlığınca yayımlanan ilk basımında "Elde edilen bilgilere göre Ahmed-i Yesevi'nin Batı Türkistan'ın Çimkend şehrinin doğusunda bulunan ve Tarım ırmağına dökülen Şahyar nehrinin küçük bir kolu olan Karasu üzerindeki Sayram kasbasında doğduğunu kaydetmiştir (bk. Eraslan, Kemal, *Ahmed-i Yesevî, Dîvân-ı Hikmetten Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s. 14.). Eraslan'ın verdiği bu bilgilerde bir karışıklık bulunmaktadır. Ahmed-i Yesevi'nin doğum yeri olarak Batı Türkistan ve Çimkend'in doğusundan bahsetmesine rağmen bunun neresi olduğu açık değildir. Hatta cümlenin devamındaki "Tarım ırmağına dökülen Şahyar suyu," Fuat Köprülü'nün de belirttiği gibi Doğu Türkistan'da bulunmaktadır. Eraslan, aynı eserin 1991 yılında Ankara'da yayımlanan 2. ve 1993 yılında yayımlanan 3. basımında da bu bilgileri tekrarlamıştır. Ancak, tarafımızdan Kazakistan'ın Türkistan şehrinde Türkistan'ın 1500. Yıl Kutlamaları Münasebetiyle 20-21 Ekim 2000 tarihinde düzenlenen "*Kazakistan ve Türk Âleminin Tarih ve Medeniyet Dünyasında Türkistan ve Hoca Ahmet Yesevî*" adlı uluslararası konferansta sunduğumuz "XIX. ve XX. Yüzyıl Uygur Tarihleri ve Ahmet Yesevi'nin Doğum Yeri Meselesi" başlıklı bildirimizden sonra; katılımcılar arasında bulunan Kemal Eraslan ile mesele Yesevî şehrinde münakaşa edilmiş ve Eraslan Ahmed-i Yesevi'nin doğum yeri meselesini eserinin 2000 yılında aynı bakanlıkça gerçekleştirilen 4. basımında "Rivayetlere göre Ahmed-i Yesevî Batı Türkistan'ın Çimkent şehrinin güney doğusunda bulunan Sayram kasbasında doğmuştur." şeklinde düzeltmiştir (bk. Eraslan, Kemal, *Ahmed-i Yesevî, Dîvân-ı Hikmetten Seçmeler.*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 6.). Ne yazık ki bizim bildirimizin de yer aldığı konferans zabıtları düzenleme kurulu tarafından üç yıldan beri yayımlanamamış, dolayısıyla konuyla ilgili bildirimiz *Bilig* dergisinde ancak şimdi araştırmacılarla buluşma imkanını elde etmiştir [İsa Özkan].
- 2 "Uygur şehirlerine varıncaya dek Ertiş/İrtiş, İla/İli, Yamar, Etil/İtil ırmakları boyunca oturan halkın dili doğru Türkçedir. Bunların en açık ve tatlısı Hakanîye Hakanlılar ülkesi halkının dilidir. *Balasagunlular*, Sogdca ve Türkçe kullanırlar. Tıraz+Talas ve Beyza şehirlerini halkı dahi böyledir. Balasagun'a varıncaya dek İsbicab (Asbicab)'dan bütün Argu şehirleri haknının dili çarpışıktır. Kaş gar'in Kençekçe konuşan köyleri vardır. Şehrin içindeki halk Hakanlı Türkçesiyle konuşurlar. Rum ülkesinden Maçin'e dek Türk ellerinin hepsinin boyu beşi bin, tamamı sekiz bin fersah eder. İyice bilmek için bunların hepsi yeryüzü biçiminde olan daire içinde gösterilir". Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lügati't-Türk I.*, Ankara 1939, s. 30.

Kaynakça

- Eraslan Kemal (1983)**, *Divanı Hikmet'ten Seçmeler*, Ankara, s. 14.
- Kâşgarlı Mahmud**, [Hazırlayan: Besim Atalay] *Divanı Lügati't-Türk III.*, Ankara.
- Köprülü, Fuad (1976)**, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 3. bs., Ankara, s. 61-62.
- Mehmed Atıf (1300/1884)**, *Kaşgar Tarihi, Bais-i Hayret Ahval-i Garibesi İstanbul*.
- Molla Musa bin Molla İsa Sayramî (1988)**, *Tarih-i Hemidi, Ürumçi: 590-594*;
- Molla Musa bin Molla İsa Sayramî (1989)**, *Tarih-i Emniye*, 2. bs. Ürumçi, s. 379-380;
- Özkan, İsa (1995)**, "Türkmenistan'daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnanışlar," *İpek Yolu Uluslar Arası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, s. 465-475.
- Şeşen Ramazan (1985)**, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara, s. 238, "Farabî buralıdır, Kara Tigin'in mezarı, bulunmaktadır. Şehrin Nuceket, Farruhan, Şakirâne ve Buhara kapıları bulunmaktadır" (bk. Şeşen, 1985: 252).
- Togan, Ahmet Zeki Velidî (1981)**, *Bugünkü Türkili, Türkistan ve Yakın Tarihi*. 2 bs., İstanbul, s. 167.

The XIXth and XXth Century Uighur History Books and the Question of Ahmed Yesevi's Birth Place

Prof. Dr. İsa ÖZKAN*

Abstract: Hodja Ahmet Yesevi is one of the eminent sophist who lived in the XIIth century. The fact that the order of Yesevi was named after him and the fact that he trained, thousands of followers made it possible for his name to live until now. The question of where Ahmed Yesevi was born has been the subject on many studies by researchers both in Turkey and outside Turkey. it is the purpose of this paper to analyse and clarify the common fallacies and evaluations in the world concerning the birth place of Ahmed Yesevi with special reference to the history of Eastern Turkestan.

Key words: Ahmed Yesevi, The question of Ahmed Yesevi's birth place, the town of Sayram, Eastern Turkestan, Westem Turkestan.

Уйгурские Исторические Произведения XIX-XX вв. и Вопрос о Месте Рождения Ахмеда Яссави

Иса ОЗКАН, Проф. Др.*

Резюме: Ходжа Ахмед Яссави- один из знаменитых мистиков XII-го века. Его идеи дошли до сегодняшнего дня благодаря его тысяча последователям. Работ, посвящённых вопросу о месте рождения Ахмеда Яссави, в Турции и зарубежом достаточно много. В нашей статье используя прежде всего исторические произведения Восточного Туркестана будут рассмотрены сведения о месте рождения Яссави, а также затронуты распространённые ошибки по этому поводу, которые занимают место в источниках.

Ключевые слова: Ахмед Яссави, вопрос о месте рождения Ахмеда Яссави, селение Сайрам, Восточный Туркестан, Западный Туркестан

* Университет Гази, Факультет Естественных и Гуманитарных Наук, Директор Языкового Центра ТÖМЕР -АНКАРА